

BANDAH SINDAGAT

HA TUNGOD PAGPABAHGO

This publication is translated from an original comic book developed and produced by the Coastal Resource Management Project (CRMP) of the Department of Environment and Natural Resources (DENR) and the United States Agency for International Development (USAID), 2004.

Original concept and text by Asuncion E. Sia, Rebecca Pestaño-Smith, Nygiel Armada, Jimely Flores; art and illustrations by Amiel Rufo; additional graphics by Ysolde Collantes-Jatulan.

Adapted into Sama and Tausug by Ma. Vema G. Antham, Israel Zane G. Reyes, Jeng-Jeng S. Antham, Feng Jamahali, Moh. Nur N. Harun. Edited by Moh. Nur N. Harun and Kent Dequito. Illustrations by Mark V. Abdulwahid.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

The Fisheries Improved for Sustainable Harvest Project

Manila Project Office: 18/F OMM CITRA Building, San Miguel Avenue, Ortigas Center, Pasig City 1605 Philippines

Tels. (02) 636-0052 to 53 Fax: (02) 634-0327 E-mail: FISH@ttemi.com.ph

Cebu Project Office: 5/F CIFIC Towers, J. Luna cor. J.L. Briones Ave., North Reclamation Area, Cebu City 6000 Philippines

Tels.: (032) 232-1821 to 22, 412-0487 to 89 Fax: (032) 232-1825 E-mail: fishproject@oneocean.org

Website: <http://www.oneocean.org>

This publication was made possible through support provided by the United States Agency for International Development (USAID) under the terms and conditions of the Contract No. 492-C-00-03-00022-00. The opinions expressed herein are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the USAID. This publication may be reproduced or quoted in other applications as long as proper reference is made to the source.

The FISH Project is an initiative of the Government of the Philippines implemented in partnership with the Department of Agriculture-Bureau of Fisheries and Aquatic Resources, funded by the United States Agency for International Development and managed by Tetra Tech EM Inc.

Halaud, simakat ha bangka' sibih-sibih inda Bush iban amah niya hi Isow. Malaul iban biyah mahingas.

Maraih na mahinaat, way pa kita nakakawah.

Amah maytah kita dih umusal timbak istah atawa lanit? Misan biyah diin aun mara ta istah muwih.

Hundong kaw Bush!

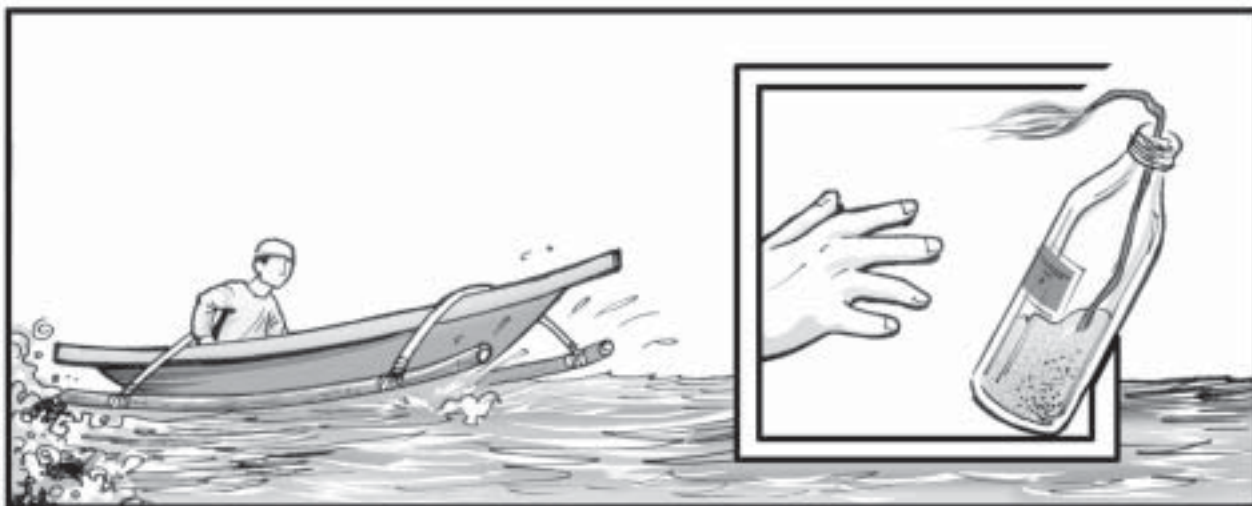
Way mo kiyahatihan in bissara mo!

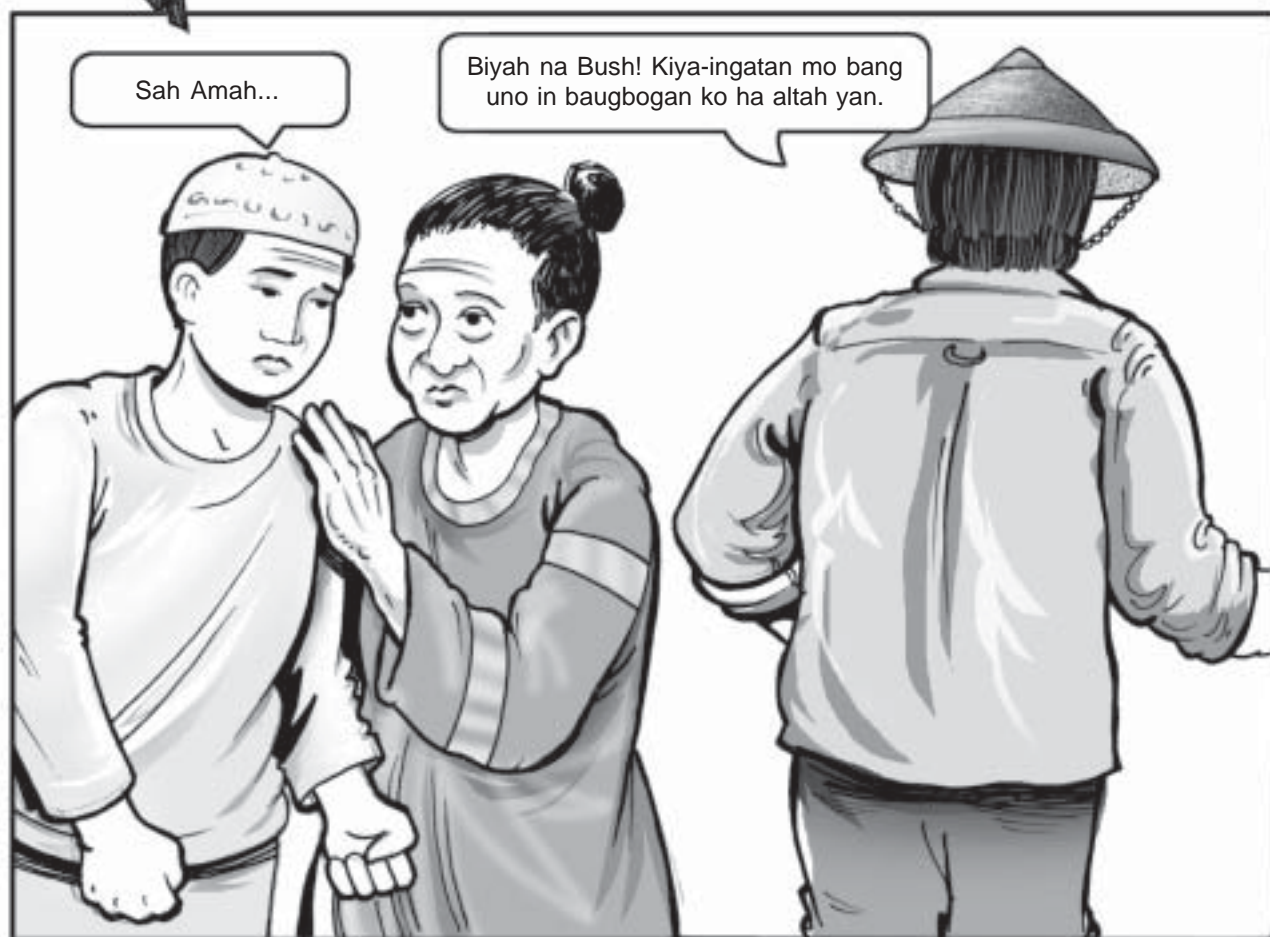
Dih mahinang amo in langay mangih pasalan hihinang sin kaibanan. Tumtuma yan Bush!

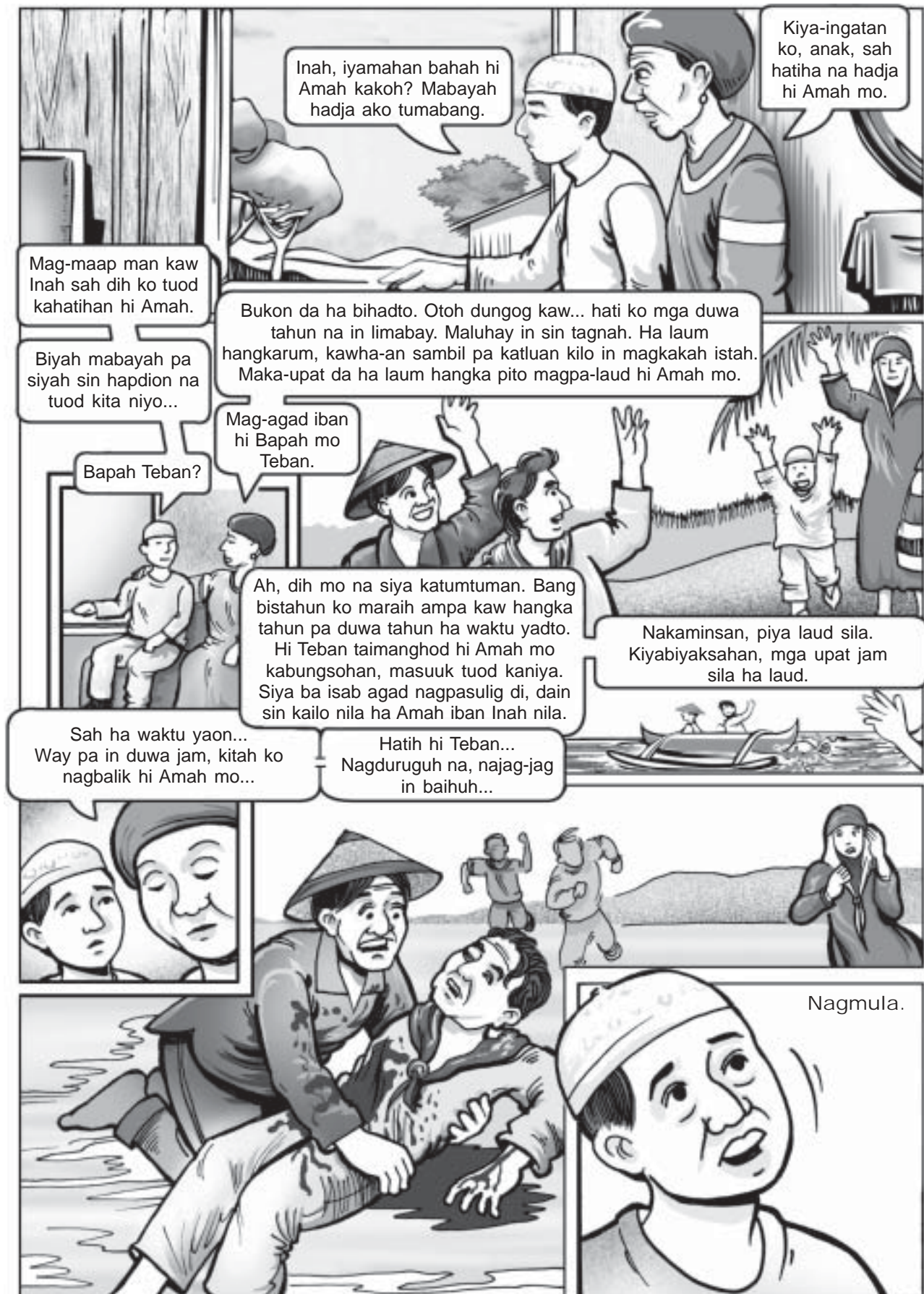
Sah Amah, agon katan in pangdaig-bay natch imusal pagpabustak. In mga duon ha taas, mag-usal lanit, iban aun da isab magkakawah nila!

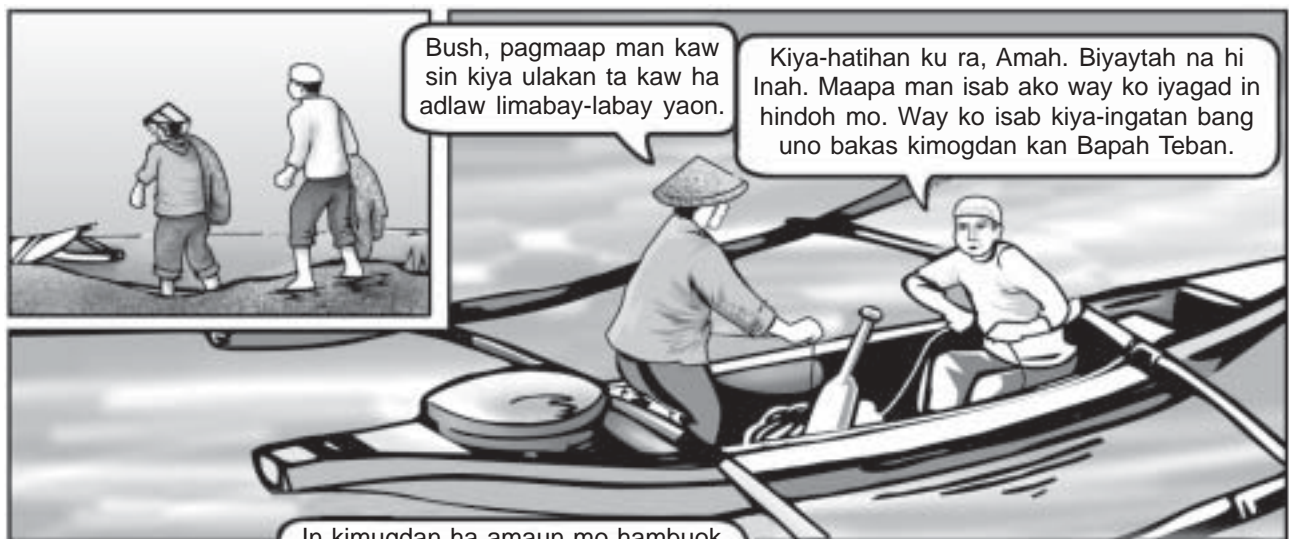

Bush, pagmaap man kaw sin kiya ulakan ta kaw ha adlaw limabay-labay yaon.

Kiya-hatihan ku ra, Amah. Biyaytah na hi Inah. Maapa man isab ako way ko iyagad in hindoh mo. Way ko isab kiya-ingatan bang uno bakas kimogdan kan Bapah Teban.

In kimugdan ha amaun mo hambuok pamintangan bang maitah hiya hallian ko in mag-usal timbak istah.

Sa lugay imusal timbak istah, napikil ko maglabay ra in hikarihil katoh sin pagtimbak istah atawa pag-usal lanit.

Maglabay da Amah?

Way mo ba kitah minsan in pangdaig-bay natch imu-usal timbak istah atawa lanit dimagdag ba in magkakawah?

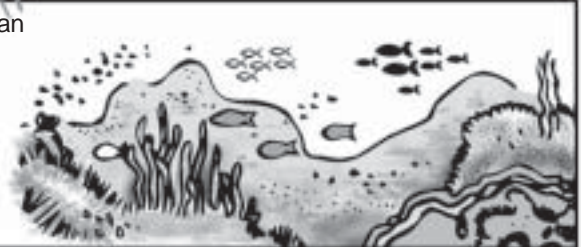

Hangkan mahunit magpakakawah, mag-usal sila timbak istah iban lanit... way nila hadja kiya-ingatan... ampama malaggoh in kabinsana-an mahinang niya dain ha bihaon sambil pa susungon natch katan.

Hangkan sa agad katan lusay natch nagka-ngih na.

In naka-una, malabong iban madakmol in mga lusay hatih in mag-iistah kasuokan na, dih na kaw lumayoh pa laud, sah ha bihaon ampa na maglalayoh bang man magpakakah da istah.

Isnin, ha hambuok pagpunpon.
Limamod hi Bush iban hi
Amah niya.

Muna-muna dain
katan, pudjihun
nato in mga
nagmatuyoh
magjaga sin
dagat. Pasalan
dain kanila, way
nagmaksod in
hambuok
magtitimbak
istah!

Tuppak-tuppakan nato sila...

Aun iban nato ini tungkata-o mabayah tumabang ha
pagpabuntol sarah nato ha tungod Marine Sanctuary.
Bang manjari, pagbissarahan niya ha Law Enforcement
Committee bang uno na man in mga hinangon iban
gantah paghinang nila.

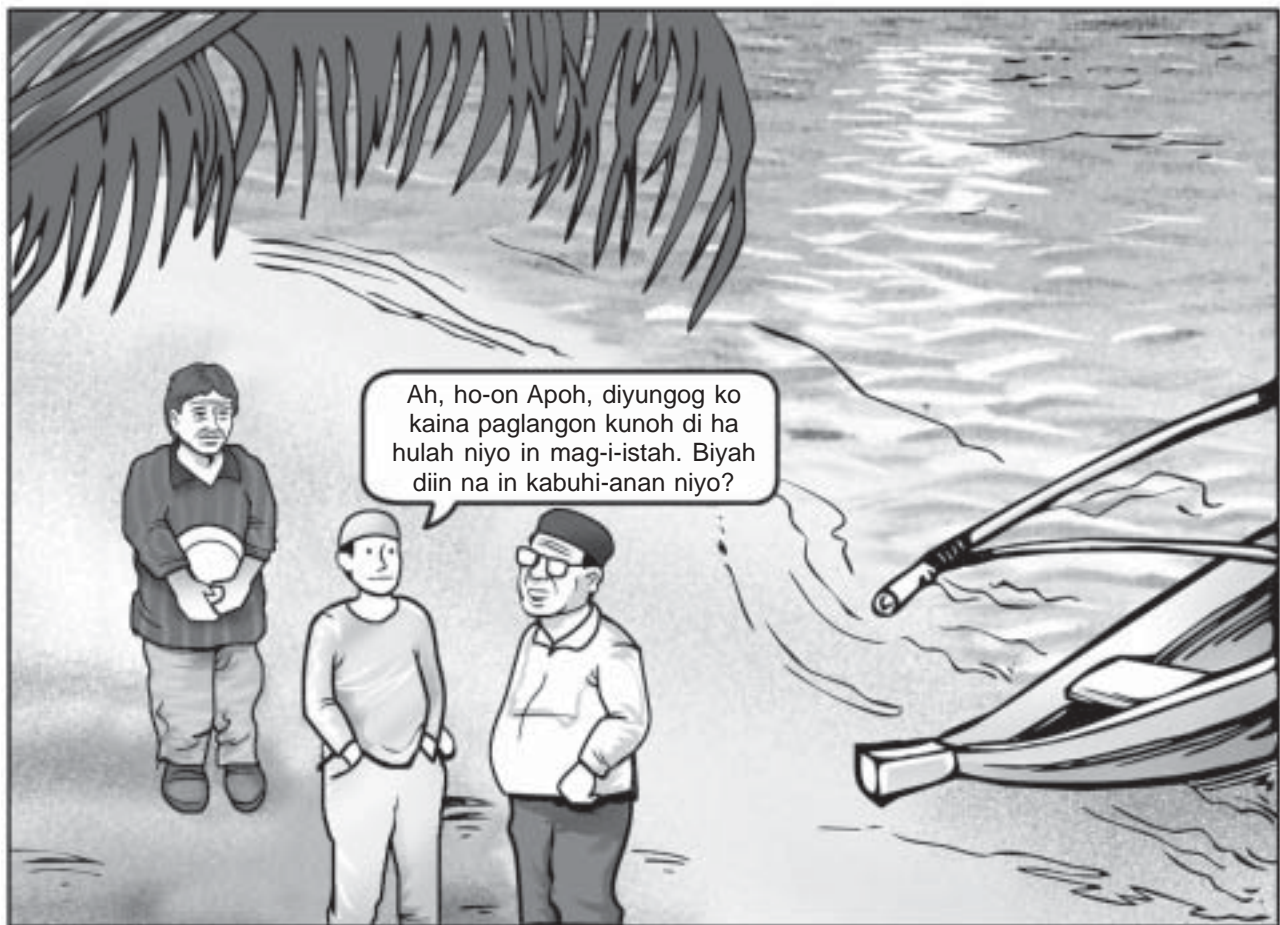
In muna-muna
pagtaki-takihan
nato in pagjaga
ha Marine
Sanctuary nato.

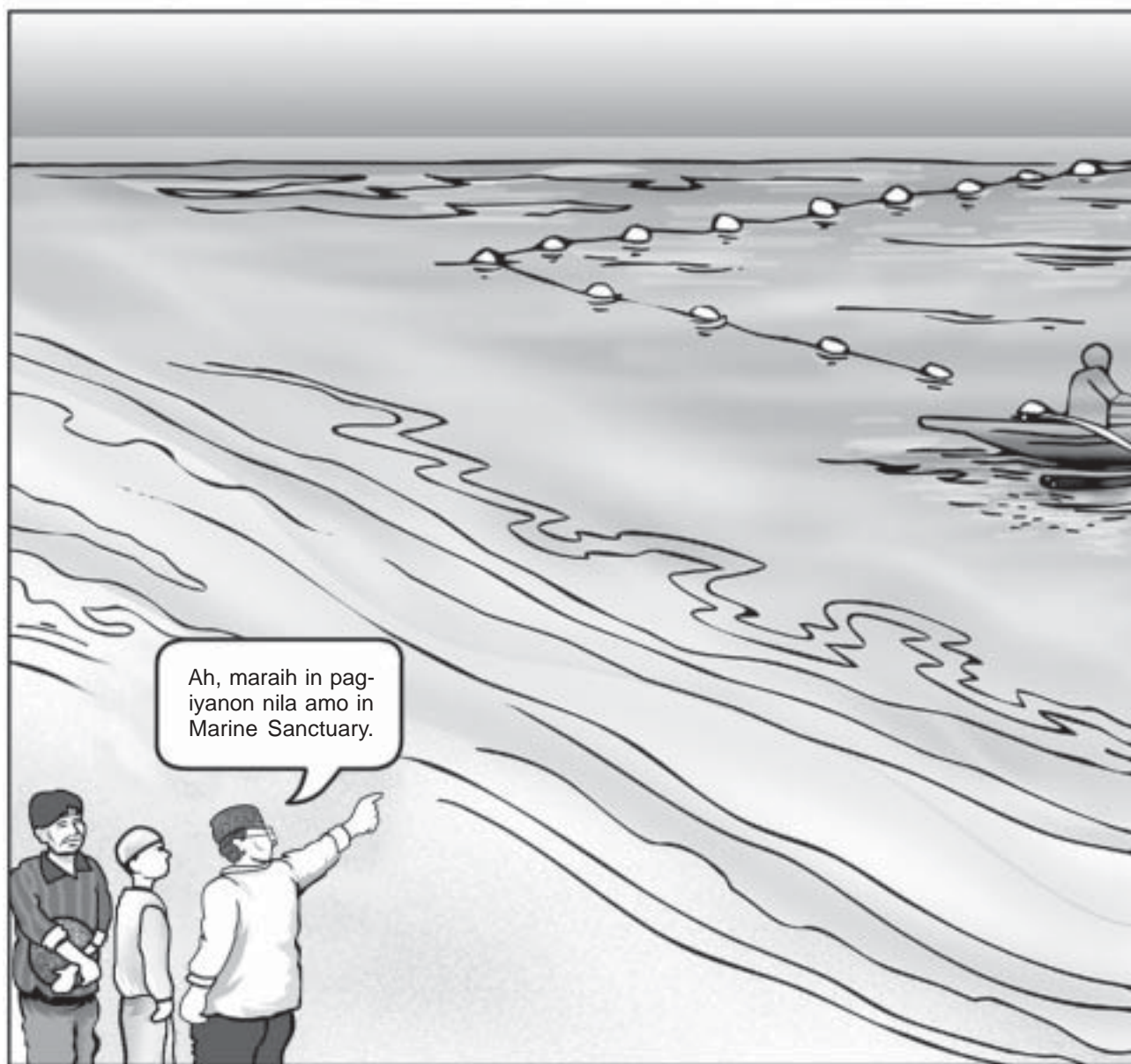

Amah, uno in
Marine Sanctuary?

Sumong-song
hipakila ta kaw
kan Apoh Jimlan.
Siya in
magpahati
kaimo.

In naka-una yadto, asal mata-ud hadja in magkakah namuh istah daindi.

Sah maglulugay, dih dumagdag in magkakah namoh. Laung sin kaibanan, magwaktu-waktu da sa yan, magbalik da in mga istah.

Naka-usal da isab kami timbak istah.

Iban lanit.

Iban uno-uno na hadja in mapikil ha pag kawah istah, supaya hadja tumaod in makawah namoh, magpa-unahan na hadja adakala makah pa sin mga magdarayu mag-istah. Imangkat isab in magkakah namoh, sah way liyugayan, kimulang na isab.

In dayaw sukad, aun hambuok mastal —di tuod ha lungan namuh— in limugos magbulat sin mata namoh.

Piyakitah niya kamuh bang biyah diin in pagkangih namoh ha pag-ka-an namoh sin kabuhi-anan. Piyahati niya kamuh bang biyah diin in pag-guna ta ha mga lumot, mga kaput iban na lusay nato, in naka-una yadto pangannal namoh mga dahun hadja wayruon guna.

Mata-ud ha kamuh in way nagkahagad magtuwi...

Sah daing ha pag-lagi namoh, iban napikil sin kami, wayruon da makawah namoh ha dagat, way ra isab maraih malawah kamuh bang kami sumulay sin pang-daakan hi maestro. (Maestro in pag-tag namoh kaniya).

Ini in agi hi maestro kamuh, nabassa niya kunoh ha book: kalagihan magsaddiya kami sukoh pagbutangan ha dagat amu in mahinang pagtapukan sin mga istah.

In Sanctuary ini hambuok pagbubutangan ha dagat bang ha-in dihan manjari kumawah atawa umusal mga kapanyapan di, labi-labi na in mag-istah. Piya-aun in mga ini supaya karihlan in mga istah iban kaibanan pa altah dagat lugal-ligtas iban waktu magpalagguh sila iban magpata-ud sin sahan nila.

Pasal liyang in mga mag-iistah ha laum Sanctuary, kahawiran in sapat sin istah magka-lawah iban makabalik da isab in kahambungan sin kabutangan nila biyah na mga lumot iban lusay.

In tagnah, pilang kasulag da kami, amu ra ako iban sin tung katao kabagayan, in kakoh, pag-anaran hadja. Ha laum angkatahun bang way kamaksuran, magbalik pa hinang naka-una.

Sumagawah, kiyubla-an aku, limabay man pila bulan, tima-ud in istah ha laum Sanctuary. Pagpuwas sin hangka tahun sambil ha guwah bungsod, iminut na in istah nagbalik.

Sambil kami isab, iminot da tima-ud daing ha upat, nahinang hangpuh, na ha bihahya-un katan na ha laum kauman, naka-agad pa in pamarinta.

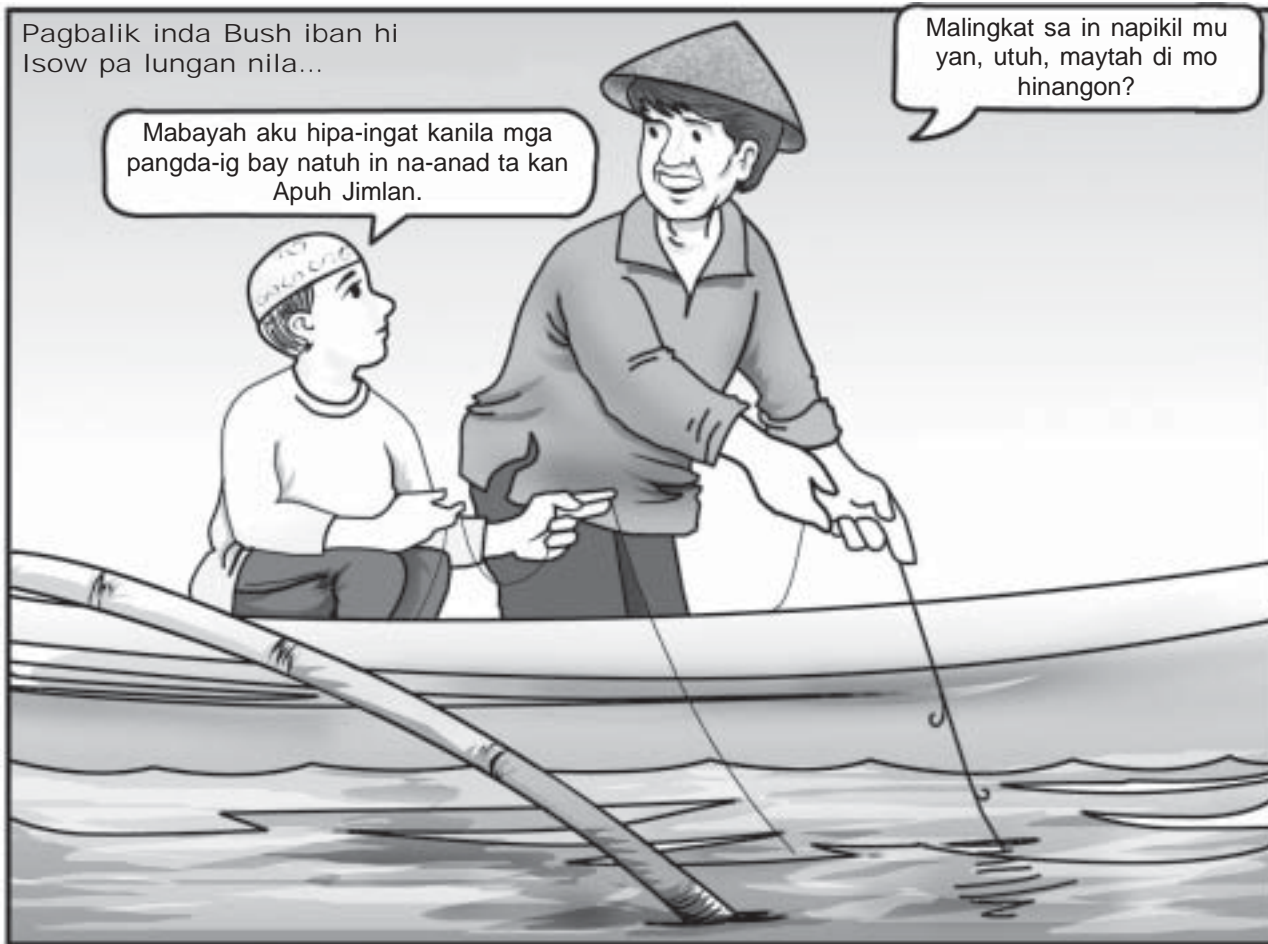
Kumahagad kaw iban dih, dih na kami magpanimbak istah. Bingit iban nylon atawa lambunan na hadja. Sah ampa na magtata-ud iban maglilingkat in mga istah magkakah namuh biha-un.

Pagbalik inda Bush iban hi
Isow pa lungan nila...

Mabayah aku hipa-ingat kanila mga
pangda-ig bay natuh in na-anad ta kan
Apuh Jimlan.

Malingkat sa in napikil mu
yan, utuh, maytah di mo
hinangon?

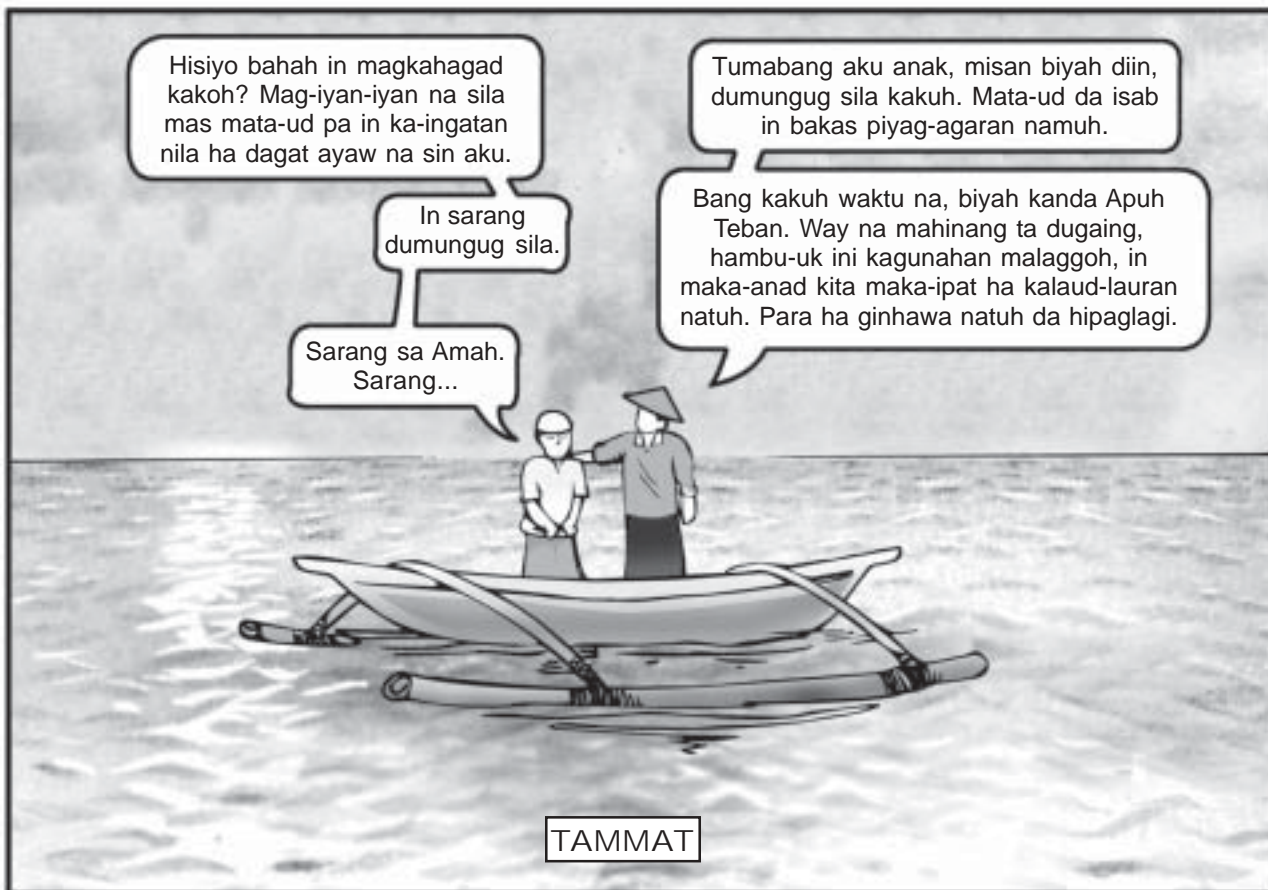
Hisiyo bahah in magkahagad
kakoh? Mag-iyen-iyen na sila
mas mata-ud pa in ka-ingatan
nila ha dagat ayaw na sin aku.

In sarang
dumungug sila.

Sarang sa Amah.
Sarang...

Tumabang aku anak, misan biyah diin,
dumungug sila kakuh. Mata-ud da isab
in bakas piyag-akaran namuh.

Bang kakuh waktu na, biyah kanda Apuh
Teban. Way na mahinang ta dugaing,
hambu-uk ini kagunahan malaggoh, in
maka-anad kita maka-ipat ha kalaud-lauran
natuh. Para ha ginhawa natuh da hipaglagi.

TAMMAT

Uuman Sin Istah ha Dagat (Marine Sanctuary)

Hinang ha supaya magbalik iban tumaud mga istah iban ginis-ginisan unud dagat

In pag uuman sin istah ha dagat hambuuk paghuhulaan sin mga istah. Ha laum ini liya lang in mag istah supaya maka pangitlog, tumaud iban lumagguh in mga istah.

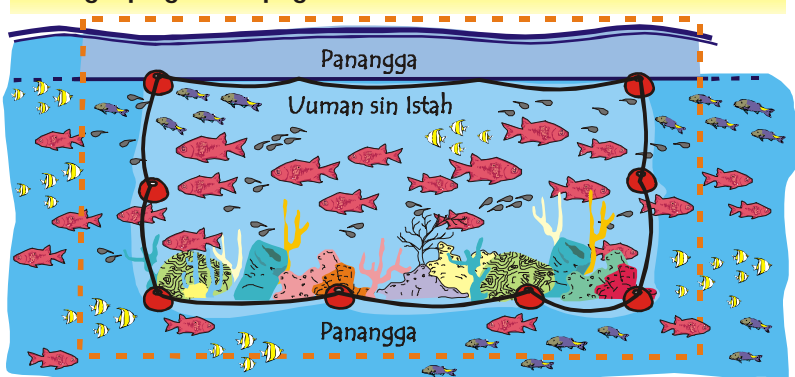
Mga kalagihan hinangun ha pag ayad uuman sin istah:

- ◆ Pakusugun in hambuuk palhimpunan ha kawman
- ◆ Pag pasampay sin amanot iban pag hinduh ha kawman pasal sin pag jaga iban pag ayad uuman sin istah
- ◆ Subay makusug tabang sin mga nakurah ha parinta
- ◆ Subay awn sin atawa altah supaya marayaw in pag jaga
- ◆ Sarah ha pag jaga atawa pag ayad sin uuman sin istah subay agarun.

Mga karayawan sin uuman sin istah:

- ◆ Tumaud in istah pasal awn na pag uuman atawa pag itlogan.
- ◆ Ka ayaran na in kawman sin ha dagat biyah na sahasah atawa kalusayan.
- ◆ Kumakkal in pag usaha sin mag iistah.

Pagsaplag atawa pagkanat sin istah dain ha lawm uuman.

Nagka ngih na in mga sahasah ha dagat, subay pag tuyuan sin katan parayawon. Pag pa awn uuman sin istah maka pataud sin ginis-ginisan mga istah ha dagat. Hambuuk ini maka parayaw sin sahasah.